

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Hayvancılık sektörünün önemini, fonksiyonlarını ve Türkiye’de hayvancılık politikalarının tarihsel sürecini açıklayabilecek,
- Türkiye’de hayvancılık sektörünün mevcut durumunu ve hayvancılık işletmelerinin sosyo-ekonomik yapılarını açıklayabilecek,
- Hayvancılık sektöründe uygulanan ve uygulanmakta olan politikalar ile desteklemeler konusunda değerlendirme yapabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Planlı Kalkınma
- Büyüme
- Hayvancılık Politikaları
- Hayvancılık Sektörü
- Özelleştirme
- Hayvancılık Destekleri
- Hayvancılıkta İhtisaslaşma
- Hayvancılık Sektörünün Mevcut Durumu

İçindekiler

Türkiye’de Hayvancılık Politikaları

TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMADA HAYVANCILIĞIN YERİ VE ÖNEMİ İLE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE UYGULANAN POLİTİKALARIN TARİHSEL SÜRECİ

Kırsal Kalkınmada Hayvancılığın Yeri ve Önemi

Gelişmiş ülkeler, içinde bulunduğumuz yüzyılda tarımsal ve hayvansal üretimi akılcı ekonomik politikalarla destekleyip, ulusal üretimde istikrarı sağlamakta, aynı zamanda önemli bir ihracatçı (dış satım) ülke konumuna ulaşmış bulunmaktadır. Zaman içerisinde tarımsal ve hayvansal besin maddelerinin üretimi, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere karşı politik ve ekonomik bir silahı halini almaktadır.

Türkiye, dünyada bu değişme ve gelişmelerin ışığı altında hem ulusal beslenmesini, kalkınmasını istikrar içinde güvence altına alabilmek, hem de ekonomik kaynaklarını rasyonel bir biçimde değerlendirmek için çağın gereği ekonomik politika tedbirlerini de süratle almak durumundadır.

Kırsal ekonomik kalkınmada başarıya ulaşmak, alınacak akılcı ekonomik politika tedbirleri ile hayvancılık sektöründe mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi sayesinde olacaktır. Dünya’nın hiç bir gelişmiş ekonomisinde hayvancılığını geliştirmeden kırsal ekonomik kalkınmasını başarmış ülke göstermek mümkün değildir.

Hayvancılık sektörü; Türkiye’de ulusal beslenmenin yanında, ihracatın artırılması, sanayiye hammadde sağlanması, bölgeler ve sektörler arası dengeli kalkınma ile kalkınmanın istikrar içinde başarılması, kırsal alanda gizli işsizliğin ve göçün önlenmesi, sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeni istihdam imkânlarının yaratılması ile kalkınma finansmanının öz kaynaklara dayandırılması gibi önemli iktisadi fonksiyonlar üstlenmiş bulunmaktadır.

Avrupa Birliği’ne tam üye olmayı hedefleyen Türkiye, kırsal ve ulusal kalkınmasını demokratik planlarla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bunu başarmak amacıyla hayvansal üretimde gerek plan öncesi, gerekse plan dönemlerinde sektörle ilgili çeşitli politika tedbirleri alınmış ve kalkınma hedefleri belirlenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar yaşanan 88 yıllık dönemde, hayvancılık sektörünü doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok gelişmeler meydana gelmiştir.

Türkiye’de Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Politikaların Tarihsel Süreci

Bu dönemler; 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 yılları arası ve 1980 yılı sonrası olarak sınıflandırılarak incelenmiştir.

1923-1950 Yılları Arası Dönem

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kurulduğu dönemde nüfusun yaklaşık %80’i köy ve kasabalarda yaşamakta ve ülkenin sanayisi geri kalmış, ticaret, ulaşım ve bankacılık sektörleri ise yabancı sermayenin tekelinde bulunmaktaydı.

Kurtuluş mücadelesini veren Mustafa Kemal Atatürk, siyasi bağımsızlığın ancak ekonomik bağımsızlığın kazanılması ile mümkün olduğunu görmüş, bu amaçla; Cumhuriyeti ilan etmeden 17 Şubat 1923’de bağımsız ekonomiye geçiş için alınacak iktisadi tedbirleri belirlemek üzere I. İktisat Kongresi’ni toplamıştır. I. İktisat Kongresi Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaş dünya ile bütünleşebilmesi için ulusal tarih ve ekonomi açısından çok önemli olan yeniden yapılanma kararlarını içermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında yaşanan savaşlar ve salgın hayvan hastalıkları nedeniyle hayvan varlığında önemli kayıplar olmuştur. Örneğin 1912 yılı tarım sayımına göre 7 milyon baş olarak tespit edilen sığır varlığı; 1927 yılında 4 milyon başa, 19 milyon olan koyun varlığı 10 milyon başa, 1 milyon olan at varlığı ise 176 bin başa düşmüştür.

Türkiye hayvancılık sektörünün geliştirilmesi için konu ile ilgili faaliyetleri yürütecek bir teşkilatın oluşturulmasına karar verilmiştir. Önce 1923 yılında İktisat Vekâleti bünyesinde Hayvan Üretimi Şube Müdürlüğü kurulmuştur. Ancak 1924 yılında İktisat Vekâletinin, Ziraat ve Ticaret Vekâletlerine ayrılması sonucu hayvancılıkla ilgili çalışmalar Ziraat vekâletince yürütülmeye başlanmıştır. Daha sonra kırsal kesime götürülecek kamu hizmetlerinin sektörel bir kamu örgüt yapısı içerisinde yürütülmesinin gerekli olduğu anlaşılmıştır. Böylece tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetlerini geliştirmek için alınacak ekonomik politika tedbirlerini uygulamak üzere, etkin bir kamu örgüt yapısı meydana getirilmiştir. Bu amaçla 1937 yılında 3202 sayılı Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu ile bu bakanlık bünyesinde Ziraat İşleri, Veteriner İşleri ve Orman Genel Müdürlükleri oluşturulmuştur. Böylece kamu hizmetlerinde yasal yetki ve sorumluluklar belirlenerek, kamu hizmet verimliliğini artırma ve hizmette tekrarlar önlenerek kamu hizmeti maliyetinin düşürülmesi amaçlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında hayvancılığın ülke ekonomisi açısından taşıdığı öneme uygun olarak mevcut hayvan varlığının ıslahı hedeflenmiştir. Bu amaçla, 1926 yılında 904 sayılı **Hayvan Islahı** Kanunu çıkarılmıştır. Hayvan ıslahı çalışmaları çerçevesinde üstün nitelikli damızlık hayvanlar yetiştirilerek bunları halka dağıtmak, böylece halk elinde mevcut hayvanların niteliklerini iyileştirmek amacıyla Cumhuriyetin ilanını izleyen ilk yıllarda Karacabey, Çifteler, Konya, Çukurova ve Sultansuyu Haraları faaliyete geçirilmiştir. Bu dönemde haralar, inekhaneler ve deneme çiftlikleri adı altında 15 hayvan ıslah kurumu daha kurulmuştur.

Bu kurumlar aracılığıyla sığırcılık, koyunculuk ve at yetiştiriciliğine yönelik ıslah çalışmalarında kullanılmak ve üretilerek halka dağıtılmak üzere damızlık hayvanların ithalatı gerçekleştirilmiştir. Sığırcılıkta süt verimi yanında ve et verimi de yüksek **kombine ırkların**, koyunculukta merinos ırkı (ince yapığı veren ırklar) ile iş verimleri yüksek at ırklarından **damızlık hayvanların** çoğaltılmasına özen gösterilmiştir.

Hayvan ıslahı: Hayvanların verim özelliklerinin iyileştirilmesi, yani onların insanlara daha yararlı hale getirilmesidir.

Kombine ırk: Birden fazla verim özelliğinin ön plana çıktığı hayvan ırklarıdır. Örneğin bir sığır ırkında hem süt verimi hem de et verimi fazla ise bunlara kombine sığır ırkı denir.

Damızlık hayvan: Irkına özgü özellikleri belirgin şekilde taşıyan, yüksek verimli, hastalıklardan arı, damızlık veya saf ırk belgesine sahip hayvandır.

I. Dünya Savaşından sonra, tüm dünyayı etkisine alan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Türkiye'nin de ekonomik politika uygulamalarında belirleyici faktör olmuştur. Bu kriz 1928-1932 yılları arasında etkisini göstermiş ve kriz nedeniyle Türkiye'de tarım ürünlerinin fiyatları düşmüş, dış ticaret açığı artmış, Türk Lirası'nın değeri azalmıştır.

Bu dönemde ilk defa tarım ürünlerinin destekleme kapsamına alınması gündeme gelmiş ve 1932 yılında çıkarılan "Buğday Koruma Kanunu" ile Ziraat Bankası tarafından buğdayda destekleme alımları yapılmaya başlanmıştır. Benzer sorunları yaşayan hayvancılıkta maalesef herhangi bir destekleme alımı uygulamasına gidilmemiştir.

Bu dönemde, destekleme politikaları hayvancılıkta yine sınır korumaları çerçevesinde kalırken, 1932 yılında buğday ile başlayan destekleme alımları kapsamına 1938-1944 yılları arasında diğer tahıllar ile tütün ve pamuk gibi tarım ürünleri dahil edilmiştir.

Dünyada yaşanan ve Türkiye'yi de etkileyen bu ekonomik bunalım dönemi, I. İzmir İktisat Kongresi'nde kararlaştırılan, özel sektörün öne çıktığı bir ekonomik gelişmenin sağlanması umutlarını azaltmıştır. Bu dönemde serbest piyasa ekonomisine geçiş ve özel girişimciliğe olan güven sarsılmış ve devletin ekonomide üretim faaliyetine girişi başlamıştır. Bu fikrin doğmasından sonra 1936 yılında toplanan Sanayi Kongresi'nde, et endüstrisi konusunda faaliyette bulunacak bir devlet kurumunun oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla, 1953 yılında faaliyete geçen Et ve Balık Kurumu (EBK)'nun teknik ve ekonomik kuruluş çalışmalarına başlanmıştır.

Atatürk'ün kırsal alanda üretici ve yetiştiricilerin ekonomik örgütlenmelerinde çok önemli gördüğü "Tarım Satış Kooperatifleri" yasası 1935 yılında yürürlüğe girmiştir.

Bu dönemde, dünyada ve Türkiye'de yaşanan büyük çaplı ekonomik krize rağmen, bitkisel ve hayvansal üretimde belirgin şekilde iyileşme görülmüştür. Hayvan varlığına bakıldığında 1939 yılı itibarıyla; 1927 yılına göre sığır varlığı yaklaşık %135 oranında artış göstererek 9,4 milyon başa, koyun varlığı ise %150 oranında bir artış göstererek 25 milyon başa çıkmıştır.

Türkiye'de 1950 yılına kadar olan dönemde, yıllar itibarıyla üretilen bazı hayvansal ürünler ve yıllık artış oranları Tablo 8.1'de verilmiştir.

Tablonun incelenmesinden, 1929-1950 yılları arasında dönem ortalaması olarak sütte %3,2; ette %3,5 ve yapağda %2,9 oranında yıllık artışlar sağlandığı görülmektedir. Yine Atatürk'ün yaşadığı dönemde elde edilen üretim artışlarının, 1939-1950 yılları arasındaki dönemden daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1939-1950 yılları arası dönemde meydana gelen üretim artışı azalmalarının başlıca nedeni olarak, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz etkiler de gösterilebilmektedir.

1950-1960 Yılları Arası Dönem

Türkiye'de 1950 yılı, siyasi ve ekonomik alanda yeni bir dönemin başladığı yıl olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde hayvancılık sektörünü etkileyecek olan önemli gelişmelerin başında, hayvancılığa dayalı EBK ile Yapağı ve Tiftik, Yem Sanayi AŞ'nin kurulması gelmektedir.

Türkiye tarımında traktörün kullanımı 1936 yılında başlamakla birlikte, traktör kullanımının yaygınlaşması II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Ülkemizde 1946-1950 yılları arasında etkili olan Marshall yardımı, tarımda makineleşme için gerekli olanakları sağlamış, özellikle traktör ithalatını hızlandırmıştır. Sadece 1950-1955 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde traktör sayısı 16 binden 40 bine ulaşmıştır. Böylece toplam ekilebilir tarımsal üretim alanı, 1950 yılında 1927 yılına göre %119 oranında artarak, 14,5 milyon hektara, 1960 yılında ise %251 oranında artarak 23,3 milyon hektara çıkmıştır.

Tablo 8.1
Türkiye'de 1929-1950 yılları arası dönemde bazı hayvansal ürünlerde üretim miktarları (bin ton) ve yıllık artış oranları (%).

Yıllar	Süt		Et		Yapağı	
	Üretim Miktarı	Yıllık Artış Oranı	Üretim Miktarı	Yıllık Artış Oranı	Üretim Miktarı	Yıllık Artış Oranı
1929	1.843	-	-	-	17,7	-
1930	1.856	0,7	-	-	18,2	2,9
1931	1.953	5,2	-	-	20,5	12,6
1932	1.990	1,9	-	-	20,7	0,9
1933	1.977	-0,7	-	-	19,5	-5,9
1934	1.863	-5,7	-	-	18,9	-2,9
1935	1.976	6,0	-	-	21,8	15,2
1936	2.206	11,6	55,6	-	25,9	18,8
1937	2.453	11,2	57,7	3,7	29,3	13,2
1938	2.608	6,3	62,1	7,8	31,5	7,6
1939	2.913	11,7	66,5	7,1	33,7	6,9
1940	2.959	1,6	75,4	13,3	33,3	-1,1
1941	2.880	-2,7	82,7	9,7	33,3	0,1
1942	2.800	-2,8	74,9	-9,5	30,5	-8,4
1943	2.648	-5,4	70,2	-6,3	28,3	-7,3
1944	2.673	0,9	65,1	-7,2	30,3	7,1
1945	2.259	-15,5	72,4	11,2	31,8	4,8
1946	2.514	11,3	77,8	7,5	31,2	-1,8
1947	3.020	20,2	75,9	-2,4	32,3	3,6
1948	3.191	5,7	74,3	-2,1	34,2	5,9
1949	2.456	-23,1	79,6	7,1	32,2	-6,1
1950	3.173	29,2	87,2	9,5	30,5	-5,2
Ortalama	-	3,2	-	3,5	-	2,9

Bu yıllarda toplam bitkisel üretimde belirgin artışlar sağlanmıştır. Ancak tarımda teknoloji kullanımı yanlış anlaşılmış ve sağlanan bu üretim artışı, verimlilik artışından değil, hayvancılığın temel girdisi ve ülkenin en önemli doğal kaynaklarından olan çayır ve meraların yok edilerek tarım alanlarına dönüştürülmesi ile elde edilmiştir. Bu durumun bir göstergesi, bazı tarımsal ürünlerin toplam üretim miktarındaki artış, dekar başına olan verim artışından çok fazla gerçekleşmiştir. Örneğin Türkiye'de buğday ekim alanı 1950-1960 yılları arasında %76 oranında artarken, dekar başına alınan ortalama buğday miktarı yani verimlilik %23 oranında artış göstermiştir. Yine aynı dönemde tarımsal üretimde sağlanan gelişme, nüfus artış hızının gerisinde kalmıştır.

Meraların tahrip edilerek tarımsal üretime açılması toplam tarımsal üretimi sınırlı ölçüde artırmakla birlikte, kırsal ekonomik ve ekolojik yapıda önemli bozulmaları da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte hayvancılık sektörü için en ucuz **kaba yem** kaynağı olan çayır ve mera alanları 1935 yılında 44,3 milyon hektar iken, 1950 yılına kadar %14,7 oranında azalarak 37,8 milyon hektara gerilemiştir. 1960 yılına gelindiğinde ise azalış oranı %35,4'e çıkmış toplam çayır ve mera alanı ise 28,6 milyon hektara düşmüştür.

Türkiye'de 1950-1960 yılları arası dönemde hayvancılık sektörü açısından önemli gelişmeler arasında, devletin öncülüğünde kurularak hizmete giren hayvancılığa dayalı sanayi işletmeleri yer almaktadır. Bunlardan EBK 28 Ağustos

Mera: Bir veya birkaç köye ya da beldeye hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya öteden beri bu amaçla kullanılan arazilerdir.

Kaba Yem: Hayvan beslemesinde kullanılan sap, saman, kuru ot, bitkilerin kurutulmuş yaprakları, bazı tohum küspeleri, yem bitkileri ile yapılan silajlar gibi lifli otlar ve yem bitkileridir.

1952 tarihinde K/871 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kurulmuş ve 1 Ocak 1953 tarihinde faaliyete geçmiştir. EBK'nun, devlet elinde hayvancılıkta üretimin rasyonelleşmesini sağlayacak bir araç olması yanında ulusal et endüstrisini kurma ve bu konudaki girişimlere öncülük etmek amacı da bulunmaktadır.

Yem Sanayi AŞ ise 1956 yılında kurulmuş olup, amacı; hayvancılık sektörü için en önemli girdi unsurlarından olan **karma yem** üretmek, yem maddeleri üretimini teşvik etmektir. Bu dönemde kurulan bir başka Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) ise Yapağı Tiftik AŞ, 1955 yılında kurulmuştur. Kurumun kuruluş amacı, ülkede yapağı ve tiftik pazarlamasında üretici çıkarlarını korumak, üreticiden doğrudan alımlar yapmak ve ince elyaflı yapağının ülkede üretimini teşvik etmektir.

Hayvan ıslah çalışmalarına 1950-1960 yılları arası dönemde sığircılıkta damızlık hayvan ithalatı ile devam edilmiştir. Koyunculukta ıslah çalışmaları çerçevesinde yürütülen merinoslaştırma faaliyeti ise özellikle II. Dünya Savaşı sırasındaki sıkıntılı dönemde gereken titizlikte yürütülememiş ve buna bağlı olarak da ıslah konusunda başarılı olunamamıştır.

Aynı dönemde kooperatifçiliğe gereken önem gösterilmemiştir. Ancak 1961 yılı Anayasası'nda kooperatifçilik özel bir madde ile yer almış ve 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planlarında kooperatifçiliğin geliştirilmesi için gerekli tedbirler belirlenmiştir.

Atatürk sonrasında planlı kalkınma dönemlerine kadar geçen süreç genel olarak değerlendirildiğinde, 1950-1960 arası ekonomide ve siyasette liberalleşme politikaları daha çok bitkisel üretime ağırlık vermiş, hayvancılıkta ise aksine yükselen fiyatları baskılamak için uygulanan **narh** (tavan fiyat belirlenerek uygulanan narh) politikaları, hayvansal üretimde sektörün potansiyeli ölçüsünde gelişmesine engel olmuştur. Bu olumsuzluklara rağmen, 1950-1960 yılları arasında süte %4,1; ette %6,5 ve yapağıda %4,6 oranında yıllık ortalama üretim artışı sağlanabilmiştir.

1960-1980 Yılları Arası Dönem

Türkiye'de 1963 yılında, kalkınmanın 5 yıllık plan dönemleri halinde sürdürülmesini öngören bir süreç başlamıştır. Bu kapsamda 1961 yılında kalkınma ile ilgili tüm önlemleri demokratik prensipler içerisinde yürütecek, bölgeler arası dengeli kalkınmanın koşullarını yerine getirecek ve özetle ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarını belirleyerek bunların çözümü için orta ve uzun vadeli planlar hazırlayacak olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur.

Türkiye'de daha hızlı bir kalkınmayı sağlamak amacıyla yapılacak yatırımları disiplin altına almayı hedefleyen beş yıllık kalkınma planları hayvancılıkta potansiyelin harekete geçirilmesinde başarılı sonuçlar vermemiştir. 1960-1980 yılları arası dönemi kapsayan I., II. ve III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) dönemlerinde hayvansal üretimdeki gerçekleştirmeler sektörle ilgili öngörülen tedbirlerin alınmaması nedeniyle istenen başarıyı sağlayamamıştır. Bu dönemde uygulamaya konulan üç kalkınma planı döneminde hayvansal üretim artışı gerçekleştirmeleri, hedeflerin gerisinde kalmıştır.

Bu dönemde hayvancılık sektörü açısından önemli sayılabilecek bir diğer gelişme ise, üretim-sanayi entegrasyonunu sağlama ve süt sanayinin geliştirilmesi amacıyla 1965 yılında kurulan, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK)'nin faaliyete geçmesi olmuştur.

Karma yem: İnsan gıdası olarak tüketilemeyecek olan nişasta, un, yağ, alkol sanayi yan ürünleri ve hububat, baklagil gibi bitkisel ürünler ile hayvansal bazı ürünlerin yem fabrikalarında eleme, kırma, karıştırma işlemlerine tabi tutulması ile elde edilen üründür.

Narh: Mal ve hizmetlerin satış fiyatlarının kamu otoriteleri tarafından saptanmasıdır. Taban fiyat uygulamasında belirlenen fiyatın altında, tavan fiyat uygulamasında ise belirlenen fiyatın üstünde satış yapılması yasaktır.

1980 Yılı Sonrası Dönem

Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirleri ile başlayan dönem, ülke ekonomisi için olduğu kadar hayvancılık sektörü için de son derece önemli ve yeni bir sürecin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle hayvancılık alınan bu ekonomik tedbirlerden önemli ölçüde etkilenen sektör olmuştur.

Türkiye 1970’li yıllara geldiğinde fiyat desteği kapsamına alınan bitkisel ve hayvansal ürün sayısı 20 civarındayken, bu rakam 1980’li yıllarda piyasa ekonomisi politikalarının etkisiyle giderek 10’a düşmüştür. Bu kapsamda da başta kasaplık hayvan ve et olmak üzere hayvansal ürünler destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Böylece üretim, arz ve talebin piyasa ekonomisi koşullarında oluşacak fiyatlara göre belirlenmesi kararı, desteğe ve korunmaya muhtaç olan hayvancılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Serbest piyasa ekonomisine geçişin en önemli kuralı, bu ekonomik sistemin çalışmasına olanak verecek tüm kurumların oluşturulması ve etkin bir şekilde çalışır halde olması şartına bağlıdır. Ancak hayvancılık sektöründe böyle bir ekonomik ve kurumsal altyapı gerçekleştirilmeden, hayvan ve hayvansal ürün üreticisi tam rekabet piyasasının oluşmadığı yarı tekel bir piyasa koşuluyla karşı karşıya kalmıştır. Gerek o dönemde gerekse günümüzde hayvansal ürünlerde fiyat, oligopson bir piyasada oluşmaktadır.

Bir taraftan hayvansal ürünlerden devlet desteğinin çekilmesi, diğer taraftan hayvansal ürün fiyatlarının eksik rekabet piyasasında oluşması, ilave olarak bitkisel ürünlerde desteklemenin halen devam etmesi kırsal alanda sosyo-ekonomik yapının daha da gerilemesine sebep olmuştur. Bu sorun kalkınmada çok önemli bir unsur olan sektörler arası etkileşime de zarar vermiştir.

Destekleme kapsamına alınacak ürünlerin seçiminde hayvansal ürünler aleyhine devamlı bir dengesizlik meydana gelmiştir. Oysa tam üye olmayı hedeflediğimiz AB’de, kırsal gelirler içerisinde hayvancılık sektörünün payı, üye ülkelere göre değişmekle birlikte ortalama %50 civarındadır.

Hayvancılık sektöründe 1980 yılı sonrası hayvansal üretim yetersizliği ve enflasyon nedeniyle kırmızı ette yaşanan fiyat yükselmeleri kısmi bir kıtlık hali ve spekülasyon artışları olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde yükselen hayvansal ürün fiyatları karşısında piyasayı dengelemek, tüketiciye ucuz et yedirme ve fiyat istikrarı sağlamak amacıyla ithalata (dışalım) gidilmiştir. Bu ithalat politikalarına rağmen arz-talep dengesi ve fiyat istikrarı günümüze kadar sağlanamamış adeta sektör “ekonomik kısır döngüye” girmiştir.

Nitekim hayvancılık sektöründe 1997 yılında ithalat vergisi oranları yükseltilerek yasaklanan canlı hayvan ve et ithalatı, 2010 yılına gelindiğinde yükselen et fiyatları ve tüketicinin ucuz et yemesi bahane edilerek ithalat tekrar serbest bırakılmıştır. Bu kapsamda başta sığır karkas, besi materyali sığır, kasaplık sığır, kurbanlık koyun ve sığır olmak üzere gümrük vergi oranları düşürülerek EBK ve özel sektör aracılığıyla ithalata gidilmiştir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB)'nda, Hayvancılığı Geliştirme Projeleri Genel Müdürlüğü ile EBK ve SEK gibi kurumların program ve hedeflerinin farklılığı, destekleme politikalarının uygulanmasında birden fazla kurumun sorumlu olması ve koordinasyon yetersizliği, hayvancılıkta öngörülen gelişmelerin sağlanamamasına neden olmuştur. Yani üretimi artırmaya yönelik programlar, KİT'ler aracılığı ile ekonomik politikalarla desteklenmemiş ve buna bağlı olarak ekonomik **kalkınma ve büyüme** başarılamamıştır.

Ülkemizde 1980 yılı sonrası dönemde yapılan yanlış uygulamalardan biri de kamu hizmetlerinin yeniden düzenlenmesinde görülmüştür. 1983 yılında çıkan 183 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1937 yılında 3202 sayılı yasa ile tarım ve hayvancılık hizmetlerini sektörel bir anlayışla düzenleyen Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Vazife ve Teşkilat Kanunu yürürlükten kaldırılarak, kırsal alana yönelik hizmetler fonksiyonel (işlevsel) bir kamu örgüt anlayışıyla yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni düzenlemede, hizmetlerin özelliği, işletme yapıları ve sektör farklılıkları dikkate alınmamıştır.

Türkiye'de 1990'lı yılların başlarında başlatılan özelleştirme politikalarının hayvancılık sektörü üzerinde önemli etkileri olmuş, üretim sektörünün birer lokomotif ve aynı zamanda sosyo-ekonomik denge ve istikrarı sağlamada çok önemli etkisi olan EBK, SEK ve Yem Sanayi AŞ gibi KİT'ler özelleştirme kapsamına alınmıştır. Daha sonra EBK kısmen, SEK ve Yem Sanayi AŞ ise tamamen özelleştirilmiştir.

Hayvancılıkta, toplam maliyetler içerisinde %60-70 oranında payı olan yemin, üretiminde özel sektörün de piyasaya girmesiyle birlikte belirli ölçüde olumlu gelişmeler olmasına rağmen, üretimde, kalitede ve hammadde temininde istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Özellikle kaba yem üretimini artırmayı teşvik eden politikalar daha dikkatli bir şekilde uygulanmalı, mevcut yem bitkileri ve çayır-mera alanlarının ıslahı çerçevesinde kaba yem açığının kapatılması amaçlanmalıdır.

Bu dönemde hayvancılık sektöründe üretimin rasyonelleşmesi için hayati önem taşıyan kredi ve finansman ihtiyacı yeterince karşılanamamış, sektörün toplam tarımsal krediler içerisindeki payı ortalama %10 civarında kalmıştır.

Günümüze kadar çıkarılan sekiz adet beş yıllık kalkınma planlarındaki hayvansal üretim gerçekleştirmeleri, maalesef hedeflerin gerisinde kalmıştır.

TÜRKİYE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE MEVCUT DURUM

Türkiye'de 2009 yılı itibariyle nüfusun yaklaşık %24,7'si tarım ve hayvancılık sektöründe istihdam edilmekte iken, Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içerisinde tarım ve hayvancılığın payı %8,2 oranındadır. Bu değerler tarım ve hayvancılık sektörünün, Türkiye ekonomisinde halen çok önemli bir yere sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Hayvancılık sektöründe mevcut durum ve potansiyelin ortaya konması amacıyla genellikle 1990-2009 yılları arası süreçteki veriler, eğilim ve gerçekleştirmeler incelenmiştir.

Hayvan Varlığı ve Irk Kompozisyonu

Türkiye'de 1980-2009 yılları arası türlere göre hayvan varlığı ve değişimi Tablo 8.2'de sunulmuştur.

Kalkınma: Ekonomideki niteliksel gelişmelerdir. Ekonomik kalkınma toplumun yaşam standartlarında, üretilen malların kalitesinde, üretim organizasyonunda vb. iyileşmelerdir.

Büyüme: Ülkenin üretim hacmindeki artıştır. Dolayısıyla ekonomik büyüme sadece sayısal bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Tablo 8.2
Türkiye’de 1980-2009 yılları arası türlere göre hayvan varlığı (baş) ve değişimi (1990=100).

Yıllar	Sığır		Manda		Koyun		Keçi	
	Baş	İndeks	Baş	İndeks	Baş	İndeks	Baş	İndeks
1980	15.894.000	100,00	1.031.000	100,00	48.638.000	100,00	19.043.000	100,00
1985	12.466.000	78,43	551.000	53,44	42.500.000	87,38	13.336.000	70,03
1990	11.377.000	71,58	371.000	35,98	40.553.000	83,38	10.977.000	57,64
1995	11.789.000	74,17	255.000	24,73	33.791.000	69,47	9.111.000	47,84
2000	10.761.000	67,70	146.000	14,16	28.492.000	58,58	7.201.000	37,81
2001	10.548.000	66,36	138.000	13,39	26.972.000	55,45	7.022.000	36,87
2002	9.803.498	61,68	121.077	11,74	25.173.706	51,76	6.780.094	35,60
2003	9.788.102	61,58	113.356	10,99	25.431.539	52,29	6.771.675	35,56
2004	10.069.346	63,35	103.900	10,08	25.201.155	51,81	6.609.937	34,71
2005	10.526.440	66,23	104.965	10,18	25.304.325	52,03	6.517.464	34,22
2006	10.871.364	68,40	100.516	9,75	25.616.912	52,67	6.643.294	34,89
2007	11.036.753	69,44	84.705	8,22	25.462.293	52,35	6.286.358	33,01
2008	10.859.942	68,33	86.297	8,37	23.974.591	49,29	5.593.561	29,37
2009	10.723.958	67,47	87.207	8,46	21.749.508	44,72	5.128.285	26,93

Tabloda görüldüğü üzere, Türkiye’de 1980-2009 yılları arasındaki dönemde, sığır, manda, koyun ve keçi varlığında önemli düşüşler meydana gelmiştir. Bu dönemde sığır varlığında %32,5; manda varlığında %91,5; koyun varlığında %55,3 ve keçi varlığında %73,1 oranında azalışlar meydana gelmiştir.

Türkiye’de 1990-2009 yılları arasındaki dönemde ırklara göre sığır sayıları ve toplam sığır varlığı içindeki payları Tablo 8.3’de verilmiştir.

Tablo 8.3
Türkiye’de 1990-2009 yılları arasındaki dönemde ırklara göre sığır sayıları (baş) ve toplam sığır varlığı içindeki payları (%).

Yıllar	Kültür ırkı		Kültür Melezi		Yerli ırk		Toplam
	Baş	%	Baş	%	Baş	%	
1990	1.013.000	8,9	3.670.000	32,3	6.694.000	58,8	11.377.000
1995	1.702.000	14,4	4.776.000	40,5	5.311.000	45,1	11.789.000
2000	1.806.000	16,8	4.738.000	44,0	4.217.000	39,2	10.761.000
2001	1.854.000	17,6	4.620.000	43,8	4.074.000	38,6	10.548.000
2002	1.859.786	19,0	4.357.549	44,4	3.586.163	36,6	9.803.498
2003	1.940.506	19,8	4.284.890	43,8	3.562.706	36,4	9.788.102
2004	2.109.393	20,9	4.395.090	43,6	3.564.863	35,4	10.069.346
2005	2.354.957	22,4	4.537.998	43,1	3.633.485	34,5	10.526.440
2006	2.771.818	25,5	4.694.197	43,2	3.405.349	31,3	10.871.364
2007	3.295.678	29,9	4.465.350	40,5	3.275.725	29,7	11.036.753
2008	3.554.585	32,7	4.454.647	41,0	2.850.710	26,2	10.859.942
2009	3.723.583	34,7	4.406.041	41,1	2.594.334	24,2	10.723.958

Türkiye’de 1990-2009 yılları arasındaki dönemde, kültür ırkı ve kültür melezi sığır varlığının arttığı, yerli ırk sığır sayısının ise azaldığı görülmektedir. Ülkemizde 1990 yılına göre 2009 yılında, kültür ırkı sığırların toplam sığır varlığı içindeki payı %8,9’dan %34,7’ye ve kültür melezi sığırların payı %32,3’ten %41,1’e yükselirken, yerli ırk sığırların toplam içindeki payı ise %58,8’den %24,2’ye gerilemiştir.

Türkiye’de aynı dönemde ırklara göre küçükbaş hayvan sayıları ve toplam koyun varlığı içindeki payları Tablo 8.4’de gösterilmiştir.

Yıllar	Koyun					Keçi				
	Yerli		Merinos		Toplam	Kıl		Tiftik		Toplam
	Baş	%	Baş	%		Baş	%	Baş	%	
1991	39.590.493	97,9	841.847	2,1	40.432.340	9.579.256	88,9	1.184.942	11,1	10.764.198
1995	32.985.000	97,6	806.000	2,4	33.791.000	8.397.000	92,1	714.000	7,9	9.111.000
2000	27.719.000	97,3	773.000	2,7	28.492.000	6.828.000	94,8	373.000	5,2	7.201.000
2001	26.213.000	97,2	759.000	2,8	26.972.000	6.676.000	95,1	346.000	4,9	7.022.000
2002	24.473.826	97,2	699.880	2,8	25.173.706	6.519.332	96,2	260.762	3,8	6.780.094
2003	24.689.169	97,1	742.370	2,9	25.431.539	6.516.088	96,2	255.587	3,8	6.771.675
2004	24.438.459	97,0	762.696	3,0	25.201.155	6.379.900	96,5	230.037	3,5	6.609.937
2005	24.551.972	97,0	752.353	3,0	25.304.325	6.284.498	96,4	232.966	3,6	6.517.464
2006	24.801.481	96,8	815.431	3,2	25.616.912	6.433.744	96,8	209.550	3,2	6.643.294
2007	24.491.211	96,2	971.082	3,8	25.462.293	6.095.292	97,0	191.066	3,0	6.286.358
2008	22.955.941	95,8	1.018.650	4,2	23.974.591	5.435.393	97,2	158.168	2,8	5.593.561
2009	20.721.925	95,3	1.027.583	4,7	21.749.508	4.981.299	97,1	146.986	2,9	5.128.285

Tablo 8.4
Türkiye'de 1991-2009 yılları arasındaki dönemde ırklara göre küçükbaş hayvan sayıları (baş) ve toplam koyun varlığı içindeki payları (%).

Tabloda görüldüğü üzere; 1991 yılından 2009 yılına kadar olan dönemde koyunculukta merinoslaşma çabalarının etkileri, koyun varlığı sürü kompozisyonuna yeterli düzeyde yansımamıştır. Yine aynı dönemde toplam keçi varlığı içerisinde tiftik keçisinin oranı azalmıştır.

Türkiye hayvan varlığı diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ülkemiz lehine bir sayısal fazlalık olmasına rağmen, hayvan mevcudunun büyük bir çoğunluğunun özellikle küçükbaş hayvan varlığının düşük verimli ırklardan oluştuğu görülmektedir.

Hayvansal Ürün Üretim Miktarları ve Verimleri

Türkiye'de 1990-2009 yılları arası türlerine göre kesilen hayvan sayıları ve kesim sayılarındaki yüzde değişim Tablo 8.5'de sunulmuştur.

Küçükbaş hayvan: Koyun ve keçi gibi küçük cüsseli hayvanlardır.

Yıllar	Sığır		Manda		Koyun		Keçi	
	Baş	İndeks	Baş	İndeks	Baş	İndeks	Baş	İndeks
1990	2.774.340	100,0	72.220	100,0	5.148.410	100,0	1.096.850	100,0
1995	1.820.770	65,6	38.310	53,0	5.493.520	106,7	842.770	76,8
2000	2.101.583	75,8	23.518	32,6	6.110.853	118,7	1.166.169	106,3
2001	1.843.320	66,4	12.514	17,3	4.747.268	92,2	879.127	80,2
2002	1.774.107	63,9	10.110	14,0	3.935.393	76,4	757.465	69,1
2003	1.591.045	57,3	9.521	13,2	3.554.078	69,0	607.006	55,3
2004	1.856.549	66,9	9.858	13,6	3.933.973	76,4	570.512	52,0
2005	1.630.471	58,8	8.920	12,4	4.145.343	80,5	688.704	62,8
2006	1.750.997	63,1	9.658	13,4	4.763.394	92,5	803.063	73,2
2007	2.003.991	72,2	9.532	13,2	6.428.866	124,9	1.256.348	114,5
2008	1.736.107	62,6	7.251	10,0	5.588.906	108,6	767.522	70,0
2009	1.502.073	54,1	4.857	6,7	3.997.348	77,6	606.042	55,3

Tablo 8.5
Türkiye'de 1990-2009 yılları arası türlerine göre kesilen hayvan sayıları (baş) ve kesim sayılarındaki yüzde değişim (1990=100).

Tablo incelendiğinde, 1990 yılına göre 2009 yılında, kesilen sığır sayısında %45,6 oranında; manda sayısında %94,3; koyun sayısında %22,4 ve keçi sayısında %44,7 oranlarında azalmalar görülmektedir.

Diğer taraftan aynı dönemde; 1990 yılı itibariyle 506.995 ton olan toplam kırmızı et üretimi, 2009 yılında %18,6 oranında azalarak 412.599 tona düşmüştür. Toplam et üretimi içinde sığır eti üretiminin payı ise %64,9 oranından %78,8 oranına çıkmıştır. Ancak manda, koyun ve keçi eti üretim payları farklı oranlarda düştüğü görülmektedir.

Türkiye'de 2007 yılı itibariyle kişi başına düşen toplam et tüketimi 24,40 kg olup, toplam tüketim içerisinde; kırmızı et 10 kg, tavuk eti ise 14,40 kg civarındadır. Ancak aynı yılda kişi başına toplam et tüketimi AB ortalaması 86,16 kg, ABD ortalaması 122,79 kg'dır. Diğer taraftan aynı yılda kişi başına toplam süt tüketimi Türkiye'de 138,7 kg iken, AB'de 241,4 kg, ABD'de 253,8 kg'dır. Görüldüğü üzere ülkemizde kişi başına et ve süt tüketim düzeylerinin son derece düşük olduğu görülmektedir.

Türkiye'de 1990-2009 yılları arası hayvan türleri itibariyle ortalama karkas verimlilikleri Tablo 8.6'da verilmiştir.

Tablo 8.6
Türkiye'de 1990-2009
yılları arası hayvan
türleri itibariyle
ortalama karkas
verimlilikleri (Kg/
Baş).

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
1990	118,6	158,5	15,2	15,4
1995	160,6	159,1	18,6	16,8
2000	168,7	172,1	18,2	18,3
2001	179,9	183,4	18,0	18,4
2002	184,7	161,2	19,3	20,4
2003	182,6	179,5	17,7	18,9
2004	196,6	197,8	17,7	18,1
2005	197,3	176,8	17,8	18,0
2006	194,6	183,7	17,2	17,6
2007	215,6	208,6	18,3	19,2
2008	213,5	184,0	17,3	17,9
2009	216,6	206,9	18,7	19,2

Tablonun incelenmesinden, Türkiye'de 2009 yılı itibariyle ortalama karkas verimlilikleri sığırdaki 216,6 kg/baş, mandadaki 206,9 kg/baş, koyundaki 18,7 kg/baş ve keçideki 19,2 kg/baş olup, genelde yıllar itibariyle ortalama karkas ağırlıklarında artış olduğu görülmektedir.

Türkiye'de 1990-2009 yılları arası hayvan türlerine göre süt üretimi ve değişimi Tablo 8.7'de gösterilmiştir.

Tablo incelendiğinde, 1990 yılından 2009 yılına toplam inek sütü üretim miktarının %45,5 oranında arttığı ancak, toplam manda sütü üretim miktarının %81,4; toplam koyun sütü üretim miktarının %35,9 ve toplam keçi sütü üretiminin %43,1 oranında azaldığı görülmektedir. Türkiye toplam süt arzının önemli bir kısmını oluşturan inek sütü üretim miktarının artmasına paralel olarak, aynı dönemde Türkiye toplam süt üretim miktarı %30,4 oranında artmıştır.

Türkiye'de 1990 yılından 2009 yılına toplam süt üretimi içerisinde inek sütünün payı %82,77 oranından %92,35 oranına çıkmıştır. Diğer taraftan aynı dönemde manda, koyun ve keçi varlığının azalmasına paralel olarak toplam süt üretim miktarları düşmüş ve bunun sonucu olarak da toplam süt üretimi içerisindeki payları azalmıştır.

Tablo 8.7

Türkiye'de 1990-2009 yılları arası hayvan türlerine göre süt üretimi (ton) ve değişimi (1990=100).

Yıllar	Sığır		Manda		Koyun		Keçi		Toplam	
	Ton	İndeks	Ton	İndeks	Ton	İndeks	Ton	İndeks	Ton	İndeks
1990	7.960.640	100,0	174.225	100,0	1.145.015	100,0	337.535	100,0	9.617.415	100,0
1995	9.275.310	116,5	114.540	65,7	934.495	81,6	277.205	82,1	10.601.550	110,2
2000	8.732.041	109,7	67.330	38,6	774.380	67,6	220.211	65,2	9.793.962	101,8
2001	8.489.082	106,6	63.327	36,3	723.346	63,2	219.795	65,1	9.495.550	98,7
2002	7.490.633	94,1	50.925	29,2	657.387	57,4	209.621	62,1	8.408.566	87,4
2003	9.514.138	119,5	48.778	28,0	769.959	67,2	278.136	82,4	10.611.011	110,3
2004	9.609.326	120,7	39.279	22,5	771.716	67,4	259.087	76,8	10.679.408	111,0
2005	10.026.202	125,9	38.205	21,9	789.877	69,0	253.759	75,2	11.108.043	115,5
2006	10.867.302	136,5	36.353	20,9	794.681	69,4	253.759	75,2	11.952.095	124,3
2007	11.279.340	141,7	30.460	17,5	782.587	68,3	237.487	70,4	12.329.874	128,2
2008	11.255.176	141,4	31.440	18,0	746.872	65,2	209.570	62,1	12.243.058	127,3
2009	11.583.313	145,5	32.361	18,6	734.219	64,1	192.210	56,9	12.542.103	130,4

Türkiye'de 1990-2009 yılları arası hayvan türlerine göre ortalama süt verimleri ve yıllara göre değişimleri Tablo 8.8'de sunulmuştur.

Yıllar	Sığır		Manda		Koyun		Keçi	
	Verim	İndeks	Verim	İndeks	Verim	İndeks	Verim	İndeks
1990	1.351	100,0	939	100,0	48	100,0	56	100,0
1995	1.576	116,7	936	99,7	49	102,1	56	100,0
2000	1.654	122,4	967	103,0	49	102,1	58	103,6
2001	1.669	123,5	969	103,2	49	102,1	58	103,6
2002	1.705	126,2	986	105,0	48	100,0	59	105,4
2003	1.888	139,7	850	90,5	62	129,2	89	158,9
2004	2.479	183,5	997	106,2	78	162,5	105	187,5
2005	2.508	185,6	996	106,1	78	162,5	105	187,5
2006	2.595	192,1	1.000	106,5	78	162,5	105	187,5
2007	2.667	197,4	997	106,2	77	160,4	105	187,5
2008	2.758	204,1	999	106,6	77	160,4	105	187,5
2009	2.803	207,5	1.002	106,7	78	162,5	105	187,5

Tablo 8.8

Türkiye'de 1990-2009 yılları arası hayvan türlerine göre ortalama süt verimleri (kg/baş) ve yıllara göre değişimi (1990=100).

Tablonun incelenmesinden, 1990 yılından 2009 yılına hayvan başına süt üretim miktarının sığır, manda, koyun ve keçi sırasıyla %107,5; %6,7; %62,5 ve %87,5 oranında arttığı görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye'de aynı dönemde inek başına ortalama süt miktarı önemli ölçüde artarak 2.803 kg'a ulaşmıştır. Türkiye'de hayvan başına inek sütü üretim miktarındaki artış, sığır sürü kompozisyonunda aynı dönemde artan kültür ırkı ve kültür melezi oranı ile açıklanabilir.

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre AB'de ortalama karkas verimi 280,0 kg, hayvan başına ortalama süt verimi ise 6.117 kg'dır. Yukarıda incelenen gerek karkas, gerekse süt ortalama verimlilik düzeylerimizin yetersizliği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Polikültür işletme: Hem tarımsal hem de hayvansal üretimi birlikte yapan işletmelerdir.

Hayvancılıkta İşletme Ölçekleri

Türkiye’de yapılan 2001 yılı genel tarım sayımına göre toplam kırsal alanda üretimde bulunan işletme sayısı yaklaşık 3 milyon 80 bin olup, bunun %68’ini **polikültür** yapıda işletmeler, %30’unu yalnızca bitkisel üretim yapan işletmeler ve %2’sini yalnızca hayvansal üretim yapan işletmeler oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere hayvancılıkta ihtisaslaşma düzeyi oldukça düşük olup, sektörde polikültür işletme yapısı hâkimdir.

Türkiye’de 2001 yılı genel tarım sayımına göre büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapan işletmelerin sayısı, ölçek büyüklükleri ile toplam içerisindeki payları Tablo 8.9’da verilmiştir.

Tablo 8.9
Türkiye’de 2001 yılı genel tarım sayımına göre büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapan işletmelerin sayısı (adet), ölçek büyüklükleri (baş) ile toplam içerisindeki payları (%).

İşletme Ölçeği	Büyükbaş		Küçükbaş	
	İşletme Sayısı	Oran	İşletme Sayısı	Oran
1-4	1.043.022	59,7	64.744	12,2
5-9	447.078	25,6	58.400	11,0
10-19	196.193	11,2	88.192	16,6
20-49	55.598	3,2	155.231	29,3
50-149	4.936	0,3	130.048	24,5
150>	100	0,01	33.536	6,3
Toplam	1.746.927	100,0	530.151	100,0

Tablo incelendiğinde, büyükbaş hayvancılık yapan işletmelerin %85,3’ünün 1-9 baş hayvan, küçükbaş hayvancılık yapan işletmelerin ise %53,8’inin 20-149 baş hayvana sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Hayvancılık Sektöründe Desteklemeler

Tarım ve hayvancılık sektöründe desteklemelerin amacı, bu sektörlerin öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak ve sektörlerin belirlenen politikalara uyumunu kolaylaştırmaktır.

Tarımsal ve hayvansal üretim, toplumun beslenmesi açısından stratejik öneme sahiptir. Özellikle tarımsal üretimin doğaya daha fazla bağlı olması yanında kendilerine has özelliklerinden dolayı, arz ve talebin düşük esnek olması, bu sektörlerde belirsizliği ve riski artırmaktadır. Bu nedenle her ülkede miktarları değişmekle birlikte, bu sektörlerde devlet tarafından önemli ölçüde destek verilmektedir.

Tarım ve hayvancılık sektörü destekleme politikaları kapsamına giren ürünlerin seçiminde ve destekleme yöntemlerinde popülist ve siyasi yaklaşımlar sonucu zaman içerisinde sürekli değişimler meydana gelmiştir. Desteklemelerde yaşanan değişimler, genellikle hayvansal ürünlerin aleyhine gerçekleşmiştir.

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar uygulanan tarımsal destekleme, girdi **sübvansiyonu** ve fiyat desteği şeklinde olmuştur. Daha sonraki yıllarda destekleme politikalarının değişiminde Dünya Tarım Örgütü (DTÖ) ve AB Ortak Tarım Politikası (OTP)’na uyum sağlanması öncelikli olarak ele alınmış olup, desteklerin bu çerçevede yeniden yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir.

Türkiye’de 2000 yılı cari fiyatlar ile 12 milyon TL ile başlayan toplam hayvancılık destek miktarı, 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 1,2 milyar TL’ye çıkmıştır. Türkiye’de 2002-2010 yılları arası toplam tarım destekleri içerisinde hayvancılık desteklerinin oranı Tablo 8.10’da sunulmuştur.

Büyükbaş hayvan: Sığır ve manda gibi büyük cüsseli hayvanlardır.

Sübvansiyon: Devlet tarafından toplum çıkarlarını gözeterek üretimi veya ihracatı çeşitli şekillerde etkilemek ve yerine göre üreticileri/ ihracatçıları korumak ve teşvik etmek amacıyla para ya da para olarak ifade edilebilecek diğer şekillerde verilen karşılıksız mali yardımlara denir.

Yıllar	Toplam Tarımsal Destek(Bin TL)	Toplam Hayvancılık Desteği (Bin TL)	Hayvancılığın Payı (%)
2000	2.444.000	12.000	0,5
2001	2.717.000	41.450	1,5
2002	1.868.856	83.200	4,5
2003	2.669.484	106.089	4,0
2004	3.049.376	249.755	8,2
2005	3.681.977	352.224	9,6
2006	4.743.708	678.983	14,3
2007	5.541.995	722.676	13,0
2008	5.850.507	1.330.322	22,7
2009	4.530.942	895.827	19,8
2010	5.881.069	1.192.617	20,3

Tablo 8.10
Toplam tarım destekleri içerisinde hayvancılık desteklerinin oranı.

Tabloda 2010 yılı itibariyle toplam tarımsal destek miktarının yaklaşık 5,9 milyar TL olduğu görülmektedir. Bu miktar GSMH içinde tarımsal desteklere ayrılan payın %1'in altında olduğunu ortaya koymaktadır.

Toplam tarım destekleri içerisinde hayvancılık desteklerine ayrılan paya bakıldığında; 2000 yılından 2010 yılına artış gözlenmekle birlikte, özellikle 2005 yılından sonra %10 oranının üzerine çıktığı ve 2010 yılı itibariyle de %20,3 oranında olduğu görülmektedir.

Türkiye'de tarım ve hayvancılık destek kalemleri içerisinde 2002 yılında en fazla payı yem bitkileri desteği almış ve bunu süt teşvik primi izlemiştir. Ancak 2010 yılına gelindiğinde desteklemelerde süt teşvik priminin payı en fazla olurken, bunu sırasıyla hayvan başına verilen destek ve yem bitkileri desteği takip etmiştir.

Türkiye'de 2011 yılında hayvancılık sektörüne verilen hayvan başına destek miktarları Tablo 8.11'de gösterilmiştir.

2011 Yılı Hayvancılık Destekleri	
Türkvat ve E-İslah Veri Tabanına Kayıtlı	
Anaç Sığır	225 TL/Baş
Anaç Manda	300 TL/Baş
Soy Kütüğü İlave	50 TL/Baş
E-İslah Veri Tabanına Kayıtlı Suni Tohumlama	
Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı	75 TL/Baş
Suni Tohumlamadan Doğan Çevirme Buzağı	150 TL/Baş
Damızlık Koyun-Keçi	
Koyun-Keçi	15 TL/Baş
Tiftik Keçisi	
Oğlak tiftiği	15 TL/Kg
Ana Mal (ince, iyi)	14 TL/Kg
Tali	10 TL/Kg
Çiğ Süt	
Sığır-Manda Sütü	6 Kuruş/Lt
Koyun-Keçi Sütü	15 Kuruş/Lt

Tablo 8.11
Türkiye'de 2011 yılında hayvancılık sektörüne verilen destek miktarları.

Tablo 8.11
Tablo 8.11'in Devamı

Hastalıktan Ari İşletmeler		
Hastalıktan Ari İşletmelerdeki Sığır		300 TL/Baş
Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiriciliği		
Projelik Damızlık Koyun-Keçi		40 TL/Baş
Sığır Besiciliği		
Besilik Erkek Sığır		300 TL/Baş
Aşılı Hayvanlar		
Brucellosis S-19 ve Şap Aşısı (Büyükbaş)		25 TL/Baş
Brucellosis Rev-1 (Küçükbaş)		4 TL/Baş
Hastalıklarla Mücadele, Aşılama		
Büyükbaş Şap Aşısı		75 Kuruş/Baş
Küçükbaş Şap Aşısı		50 Kuruş/Baş
Büyükbaş Brucellosis		1,50 TL/Baş
Küçükbaş Brusellosis		50 Kuruş/Baş
Hayvan Genetiğinin Korunması		
Büyükbaş Koruma		400 TL/Baş
Küçükbaş Koruma		70 TL/Baş
Arı		20 TL/Kovan
Elit Sürü Anaç		30 TL/Baş
Elit Sürü Yavru		40 TL/Baş
Taban Sürü Anaç		30 TL/Baş
Taban Sürü Yavru		20 TL/Baş
Halk Elinde Manda Islahı		500 TL/Baş
İpek Böceği		
Tohum		30 TL/Kutu
1.Sınıf Koza, Damızlık Koza, diğer		20 TL/Kg
Arı		
Arı		7 TL/Kovan
Bombus Arısı		60 TL/Koloni
Su Ürünleri		
Alabalık		65 Kuruş/Kg
Çipura		85 Kuruş/Kg
Levrek		1 TL/Kg
Midye		20 Kuruş/Kg
Yavru		6 Kuruş /Kg
Yem Bitkisi		
Yonca (Sulu)		130 TL/Dekar
Yonca (Kuru)		70 TL/Dekar
Korunga		90 TL/Dekar
Tek Yıllık		30 TL/Dekar
Silajlık Tek Yıllık		45 TL/Dekar
Silajlık Mısır (Sulu)		55 TL/Dekar
Silajlık Kısır (Kuru)		30 TL/Dekar
Yapay Çayır-Mera		75 TL/Dekar

Tablonun incelenmesinde hayvancılığa verilen desteklemelerde diğer yıllara göre bazı kalemlerde artış olduğu görülmektedir.

Günümüze kadar uygulamaya konan destekleme politikaları dikkate alındığında, hayvancılık sektörü bitkisel üretim sektörüne göre daha az pay almıştır. Sektöre dönük destekleme politikalarının süreklilik göstermemesi, bu politikaların etkinliğini azaltmıştır.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN HAYVANCILIK POLİTİKALARININ SONUÇLARI İTİBARIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Cumhuriyetin ilanından bu yana Türkiye'nin kırsal ekonomik kalkınma ile birlikte hedefi hep sanayileşmek olmuştur. Gelişmekte olan birçok ülkede de hedef sanayileşmektir. Ancak tarımı ve hayvancılığı ihmal etmeden bir bütünlük ilkesi içerisinde sanayileşmeyi hedef almak ekonomik gelişmeyi daha da hızlandıracaktır. Başka bir deyişle tarım ve hayvancılık sektörlerinde alınacak akılcı politika tedbirleri ile sağlanacak rasyonelleşme aynı zamanda sanayileşmeye ve genel ekonomik kalkınmaya bir dinamizm kazandıracaktır.

Avrupa Birliği'ne üye Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda gibi gelişmiş ülkeler, sanayileşme sürecinden geçerken tarım ve hayvancılığı ihmal etmemiş ve hatta bu sektörlerden sağladıkları sermaye birikimini sanayileşmeye aktararak bugünkü sanayi ülkesi ve bilgi toplumu düzeylerine gelmişlerdir.

Ancak Türkiye'de; özellikle Atatürk sonrası, çok partili döneme geçişten itibaren sanayileşme uğruna kırsal kesim ihmal edilmiştir. Hayvancılık ve tarım sektörleri arasında yatırımdan, destekleme politikalarına, kredi ve finansman olanaklarından yapısal iyileştirme uygulamalarına kadar birçok konuda sektörler arası dengeler gözetilmemiş, yapı özellikle hayvancılık sektörü aleyhine bozulmuştur.

Diğer taraftan kırsal kesimde mevcut işletmelerin süreç içerisinde sosyo-ekonomik yapısı incelendiğinde; ekonomik gelişmeden çok, gerilemenin olduğu görülmektedir. Başta mevcut miras hukuku, hızlı nüfus artışı ve artan kırsal nüfusun sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam olanaklarının yeterince yaratılamaması nedeniyle kırsal kesimde 1950 yılında 2,5 milyon olan işletme sayısı 2001 yılı genel tarım sayımı sonuçlarına göre yaklaşık 3 milyon 80 bine ulaşmıştır. İşletmelerdeki sayısal artış ile birlikte, ölçeklerin küçülmesine ve üretimin iktisadilikten uzaklaşarak irrasyonelleşmesine neden olmuş, aynı süreçte tarım işletmesi başına düşen ortalama arazi varlığı da azalmıştır.

Türkiye'de işletme ölçeklerinin küçülmesinin önemli bir nedeni bu güne kadar uygulanan politikaların iktisadiliği teşvik etmeyen, kararlılıktan uzak, siyasi ve popülist yaklaşımlardır. Oysa optimum işletme ölçeğine ulaşmada, devletin elindeki en önemli araçlar olan kredi, finansman ve destekleme politikaları rasyonel kullanılmamıştır. Başka bir deyişle iktisadi olmayan işletme ölçekleri, adeta bu destek politikaları ile teşvik ve himaye görmüş, yetiştirici üretimini iktisadi kılma çabası içine girme ihtiyacı duymamıştır. Diğer taraftan bu politikalar sonucu kırsal kesim işletmelerinde **ihhtisaslaşma** konusunda da hiçbir iyileşme sağlanamamıştır.

Uzun dönemde uluslararası rekabete karşı güçlü bir yapıya sahip hayvancılık sektörünün oluşturulması için; örgütlü, ekonomik büyüklükte ve teknoloji kullanan hayvancılık işletmeleri kurulması hedeflenmelidir.

Ülkemizde hayvancılık sektörünün önemli bir alt sektörü olan ve dışsattım şansı en fazla olan, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve besiciliğinde maalesef istenilen

İhtisaslaşma: Herhangi bir üretim dalında uzmanlaşmak anlamına gelmektedir.

düzeyde gelişme sağlanamamıştır. Mevcut popülasyonun ıslahının yapılmaması, çayır-mera alanlarının azalışı ve bazı bölgelerde terör nedeniyle bu alanların değerlendirilememesi sonucu hayvan varlığında ve üretimde önemli düşüşler olmuştur.

1950'li yıllarla birlikte tarımda makineleşme çabalarının da etkisiyle hızlanarak günümüze kadar süren ve bir türlü önü alınamayan yeni tarım arazisi kazanma çabası sonucunda milyonlarca hektar çayır ve mera alanı yok edilmiştir. 1935 yılında 44,3 milyon hektar olan çayır ve mera alanları 2001 yılı verilerine göre 14,6 milyon hektar'a kadar gerilemiştir. Kalan bu mera alanının da kalitesi, aşırısı, düzensiz ve bilinçsiz otlatma nedeniyle büyük ölçüde azalmıştır.

Meraların yok edilmesi, tüm hayvansal üretim için çok önemli bir kaynağın da yitirilmesi yanında, geleneksel olmakla birlikte yığın halinde üretimde bulunan ve düşük maliyetli yem girdisi sağlayabilmeleri nedeniyle rantabl olan ekstansif koyunculuk işletmeleri için de bir yıkım olmuştur. Bu nedenle, kaba yem açığını giderici ve verimliliği arttırıcı ıslaha yönelik desteklemelerin, daha etkin biçimde sürdürülmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda hayvancılık destekleri bölgelerin, hayvancılık alt sektörlerindeki mukayeseli üstünlükleri dikkate alınarak ve buna uygun yapılmalıdır.

Küçükbaş hayvan varlığında yaklaşık 80 yılı aşkın bir süre zarfında yapılan ıslah çalışmalarında geline seviyenin (%5 civarında merinos ırk) başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Koyunculukta ıslah çalışmaları sığircılığa göre yetersiz kalmıştır. Sığircılıkta yapılan ıslah çalışmalarında elde edilen başarı ise; önemli sayıda damızlık hayvan ithalatının yıllar boyu ve halen devam etmesi, bu konuda olanakların önemli ölçüde bu alt sektöre tahsis edilmesi sonucudur.

Diğer taraftan özellikle sığircılıkta ıslahta elde edilen teknik başarılar, ekonomik politikalarla desteklenmemiş, istenilen ölçüde sayısal artışlara dönüştürülememiştir.

SIRA SİZDE

2

Sizce Türkiye'de özellikle koyunculukta yürütülen merinoslaştırma çalışmalarında yeterli başarının sağlanamamasının başlıca nedenleri nelerdir?

Geçtiğimiz plan dönemlerinde sektörde öngörülen kalkınma hızının gerektirdiği planlama önlemleri alınmamış, özellikle sektörler arası girdi-çıktı ilişkisi kurulamamıştır. Tarımın girdi sağladığı diğer sektörlerde olduğu gibi tarım ve hayvancılık arasında sektörel etkileşime imkân verecek plan anlayışının kurulamaması, planlamanın en önemli eksiği olarak değerlendirilmektedir. Örneğin tüm planlı kalkınma dönemlerinde yetersiz olmakla beraber ön görülen kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesine imkân sağlayacak kaba ve kesif yem, girdi-çıktı ilişkisi içinde planlarda ön görülmemiş, aynı zamanda gerçekleştirilmesi için yeterli tedbirler de alınmamıştır.

Hayvancılık sektöründe günümüze kadar takip edilen destekleme politikaları, tarım sektörüne göre yetersiz ve sürekli olmamış, istikrarlı ve hukuki çerçevesi belirlenmiş bir yapı arz etmemiştir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'deki destekleme politikalarının da uzun dönemli ve istikrarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Kırsal alandaki destekleme miktarının ve dağılımının, hayvancılık sektörünün problemleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak belirlenmesi ve artırılması gerekmektedir.

Hayvansal üretimde belirli bir üretim artışının sağlanabilmesi ve sektörün rasyonel bir yapı kazanabilmesinde devletçe sağlanan destek ve uygulanan istikrarlı fiyat politikasının büyük önemi vardır. Gerçekten tek başına olmamakla beraber üretimin hem nicelik hem de nitelik olarak artırılmasında fiyat önemli bir role sahiptir.

Tüm iktisadi mal ve hizmetlerde olduğu gibi hayvansal ürünlerde de üretici ve tüketiciyi ilgilendiren ortak nokta fiyattır. Türkiye'de genelde birçok iktisadi mal ve hizmet için fiyatlar serbest piyasa koşullarına göre oluşmaktadır. Ancak kırsal alanda hayvan ve hayvansal ürün fiyatları çoğunlukla serbest rekabet koşullarının oluşmadığı bir ortamda teşekkül etmektedir. Diğer bir deyişle fiyatlar, çok sayıda küçük ve örgütsüz üretici kesim ile az sayıda ve özellikle fiyat konusunda birlikte davranan alıcıların karşı karşıya geldiği oligopson bir piyasada oluşmaktadır.

Hayvancılık sektöründe fiyat teşekkülünde görülen bu eksik rekabet ortamı yanında 1950 öncesi ve 1950-1960 arası dönemde uygulanan desteklerde, narh vb. politikalar verim ve kalitenin artırılmasına imkân vermemiştir. Diğer taraftan 1963 yılından bu yana, planlı kalkınma dönemlerinde bile verim ve kalitenin artırılmasına imkân veren, kalite-fiyat ilişkisini dikkate alan istikrarlı fiyat ve destekleme politikaları da uygulanamamıştır.

Hayvansal üretimde rasyonelleşmenin diğer önemli bir şartı da sektörün kredi ve finansman sorunlarının çözülmesidir. Gerçekten sektörün önemli ölçüde yatırım finansmanına ihtiyacı vardır. Bu amaçla finansman ihtiyacını karşılayacak ve özel sektörü bu alanda üretime sevk edecek gerekli özendirici teşvik tedbirleri alınmamıştır.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri ve onu izleyen dönemde Türkiye ekonomisi yeni bir yapılanma içine girmiş, başka bir deyişle piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla hakim olduğu yeni bir ekonomik değişim süreci başlamıştır.

Alınan ekonomik politika tedbirlerinin şüphesiz Türkiye ekonomisi üzerinde önemli yararlar sağladığı doğrudur. Zira giderek globalleşen dünyada dış dünyaya entegre olmadan, rekabeti yaşamadan, gümrük duvarları arkasında tek başına hi-mayeci bir politika ile ulusal sanayi yaşatmak ve kalkınmanın finansmanında bu yapı içinde ihracatı artırmak pek olanaklı değildir.

Ancak bu kararların ekonomiyi oluşturan tüm sektörler için başarılı sonuçlar verdiğini söylemek mümkün değildir. Örneğin bu kararlardan en olumsuz şekilde etkilenen sektörlerin başında hayvancılık gelmektedir. Her sektörün ekonomide gelişmişlik düzeyini dikkate almadan, ekonomik kararların gerektirdiği kurum ve yasal düzenlemeleri oluşturmada uygulamaya konulan ekonomik politikalar, hayvancılık sektöründe telafisi gerçekten zor tahribatlara neden olmuştur. 1950'den bu yana, planlı kalkınma dönemleri de dahil önemli ölçüde ihmale uğramış olan sektör, 1980 kararlarıyla beraber ekonominin acımasız rekabet koşullarına terk edilmiştir.

Hayvancılık sektörü için bu dönem sonrası önemli uygulamalarından birisi de EBK, SEK ve Yem Sanayi AŞ gibi hayvancılığa dayalı sanayi işletmelerinin 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınarak tasfiye edilmesidir.

Kuruluş amaçları daha önce belirtilen bu kurumların, verilen görevler incelendiğinde sektör ve Türkiye ekonomisi açısından çok önemli sorumluluklar yüklen-dikleri anlaşılmaktadır. Bu sanayi işletmeleri, sadece kendi işletme bünyelerinde kârlılık ve verimlilik esaslarına göre değil, ulusal ekonomiye dönük makroekonomik hedefler çerçevesinde de faaliyetlerini sürdürmüştür.

EBK, SEK ve Yem Sanayi AŞ kuruluşları, program ve görevleri açısından et, süt ve yem endüstrilerinde, hayvancılığa dayalı sanayinin yoğunlaşması, geliştirilmesi yönünde kamu yararı ağır basan işletmelerdir. Bununla birlikte bu kurumların, Türkiye'de hayvancılığa dayalı sanayinin gelişimi konusundaki katkısı, kuruluş kararnamelelerinde kendilerine verilen yetki ve sorumlulukları ile karşılaştırıldığında başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu kuruluşların başarısızlığında ve

zarar etmelerinde; yönetsel, teknik, ekonomik, mali ve politik işletme içi veya dışı sorunlar belirleyici olmuştur.

2011 yılına gelindiğinde SEK ve Yem Sanayi tamamen, EBK ise kısmen özelleştirilmiş konumdadır. EBK özelleştirme kapsamına alındığı 1992 yılından 2006 yılına kadar Et ve Balık Ürünleri AŞ (EBÜAŞ) adı ile faaliyetini sürdürmüştür. Özelleştirme kapsamında olduğu dönemde ülkenin batı bölgelerindeki birçok işletmesi satılan kurum, ekonomik gelişmeler ve hayvancılığın içinde bulunduğu darboğaz göz önüne alınarak, özelleştirme kapsamından çıkarılmıştır. Kurum Ağustos 2006'da GTHB'ına bağlanarak, EBK Genel Müdürlüğü ana statüsü altında faaliyetlerine devam etmektedir.

Sonuç itibarıyla bu KİT'ler, imalat görevleri dışındaki çok daha önemli sosyo-ekonomik fonksiyonları göz ardı edilerek, iyileştirme olanakları araştırılmadan veya yokluklarında istikrarı sağlayacak alternatif alt yapılar oluşturulmadan özelleştirilmiştir. Bugün gerek et gerekse özellikle süt piyasalarında gerçek anlamda, piyasaya müdahale edecek, fiyat istikrarını ve üretimde sürdürülebilirliği sağlayacak idari yapılara (müdahale kuruluşları) ihtiyaç bulunmaktadır.

SIRA SİZDE

3

Sizce Türkiye'de izlenen hayvancılık politikaları kapsamında kısmen veya tamamen özelleştirilen hayvancılığa dayalı KİT'lerin, özelleştirmelerinin nedenleri neler olabilir?

Hayvancılıkta üretimi artırıcı, kalite ve verimi teşvik eden istikrarlı, destekleme politikalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda sektörün daha önce değinilen kronik sorunlarına çözüm getirici yapısal reformların gerçekleştirilmesi zorunluluğu vardır. Bu amaçla pazarlama altyapısını geliştiren ve hayvansal ürünlerde satış ve fiyat garantisini getiren alternatif politika araçları geliştirilmelidir.

Özet

Hayvancılık sektörünün önemini, fonksiyonlarını ve Türkiye’de hayvancılık politikalarının tarihsel sürecini açıklamak.

Gelişmiş ülkeler tarımsal ve hayvansal üretimi akılcı ekonomik politikalarla destekleyip, ulusal üretimde istikrarı sağlamış, aynı zamanda önemli bir ihracatçı ülke konumuna ulaşmıştır. Türkiye’de hayvancılık sektörü ulusal beslenmenin yanında, ihracatın artırılması, sanayiye hammadde sağlanması, bölgeler ve sektörler arası dengeli kalkınma ile kalkınmanın istikrar içinde başarılması, kırsal alanda gizli işsizliğin ve göçün önlenmesi, sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeni istihdam imkânlarının yaratılması ve kalkınma finansmanının öz kaynaklara dayandırılması gibi önemli iktisadi fonksiyonlar üstlenmektedir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar yaşanan 88 yıllık dönemde, hayvancılık sektörünü doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen birçok gelişmeler meydana gelmiştir. Bu süreçleri çeşitli faktörlere göre sınıflandırmak ve değerlendirmek anlamlı olacaktır. Buna göre hayvancılık sektöründe uygulanan politikaların tarihsel süreci 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 yılları arası dönem ve 1980 yılı sonrası dönem olarak sınıflandırılabilir.

Türkiye’de hayvancılık sektörünün mevcut durumunu ve hayvancılık işletmelerinin sosyo-ekonomik yapılarını açıklamak.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu dönemden günümüze hayvan varlığı, hayvansal ürün üretim miktarı, hayvan türlerinin verimlerinde çeşitli düzeylerde iyileşmeler meydana gelmiştir. Ancak meydana gelen bu artışların yeterli olduğunu söylemek, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında mümkün gözükmemektedir. Ülkemizde hayvancılık işletmelerinin; sayısı fazla, genelde küçük ölçekli, dağınık, geleneksel yapıda ve özellikle hayvancılıkta ihtisaslaşma yetersizdir. Hayvancılık işletmelerinde görülen bu irrasyonel yapı sektörün kârlılığı olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörler arasında gösterilebilmektedir. Diğer taraftan sektörde üretim yapan üretici kesimin örgütsüzlüğü, piyasada istikrarın ve üretimde sürdürülebilirliğin sağlanamamasında en önemli faktördür.

Hayvancılık sektöründe uygulanan ve uygulanmakta olan politikalar ile desteklemeler konusunda değerlendirme yapmak.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de hedef sanayileşmektir. Ancak bunu gerçekleştiren, tarımı ve hayvancılığı ihmal etmeden bir bütünlük ilkesi içerisinde sanayileşme amaçlanmalıdır. Ülkeler sanayileşirken, tarım ve hayvancılık sektörlerinde alınacak akılcı politika tedbirleri ile sağlanacak rasyonelleşme aynı zamanda genel ekonomik kalkınma ile birlikte kırsal kalkınmayı da beraberinde getirecektir. Ancak Türkiye’de; özellikle Atatürk sonrası, çok partili döneme geçişten itibaren sanayileşme uğruna kırsal kesim ihmal edilmiş, hayvancılık ve tarım sektörleri arasında yatırımdan, destekleme politikalarına, kredi ve finansman olanaklarından yapısal iyileştirme uygulamalarına kadar birçok konuda sektörler arası dengeler gözetilmemiş, özellikle hayvancılık sektörü aleyhine bozulma meydana gelmiştir. Hayvancılık destekleri bölgelerin, hayvancılık alt sektörlerindeki mukayeseli üstünlük esası dikkate alınarak ve buna uygun yapılmalıdır. Türkiye’deki destekleme politikalarının gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, uzun dönemli ve istikrarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Kırsal alandaki destekleme miktarının ve dağılımının, hayvancılık sektörünün problemleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak belirlenmesi ve artırılması önem arz etmektedir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi hayvancılık sektörünün üstlendiği ekonomik fonksiyonlardan biri **değildir**?

- Sanayiye hammadde sağlanması
- Ulusal beslenme ihtiyacının karşılanması
- Kırsal alanda işsizliğin önlenmesi ve yeni istihdam imkânlarının yaratılması
- Bölgeler ve sektörler arası dengeli kalkınma ile kalkınmanın istikrar içinde başarılması
- İthalatın artırılması

2. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de hayvancılık sektöründe 1950-1960 yılları arası dönemde kurulan Kamu İktisadi Teşebbüslerinden (KİT) biri **değildir**?

- Et ve Balık Kurumu
- Yapağı, Tiftik Anonim Şirketi
- Yem Sanayi Anonim Şirketi
- Süt Endüstrisi Kurumu
- Hiçbiri

3. Aşağıdakilerden hangisi ekonomideki niteliksel gelişmeler ile birlikte toplumun yaşam standartları, üretilen malların kalitesi, üretim organizasyonu gibi hususlarda iyileşmeler yaşanan bir ortamı ifade etmektedir?

- Verimlilik
- Rasyonellik
- Kalkınma
- Büyüme
- İktisadilik

4. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye hayvancılığında tarihsel süreç içinde yaşanan olumsuz gelişmelerden biri **değildir**?

- Çayır ve mera alanlarındaki azalış
- Hayvan başına verim düzeyindeki artış
- Hayvancılığın yeterli düzeyde desteklenmemesi
- Hayvancılığa dayalı kamu sanayi işletmelerinin özelleştirilmesi
- Yem başta olmak üzere girdi fiyatlarındaki artış

5. Türkiye'de 1990-2009 yılları arasındaki dönemde ırklara göre sığır sayıları ve toplam sığır varlığı ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Yerli ırk sığır varlığı artmıştır.
- Kültür ırkı sığır sayısında artış görülmüştür.
- Toplam sığır varlığı azalmıştır.
- Kültür melezi sığır sayısında artış olmuştur.
- Hiçbiri

6. Türkiye'de 1990-2009 yılları arasındaki dönemde hayvan türlerine göre aşağıdakilerden hangisinin üretiminde artış sağlanmıştır?

- Sığır eti
- Manda eti
- Koyun eti
- Keçi eti
- Hiçbiri

7. Kırsal alanda tarımsal ve hayvansal üretimi bir arada yapan işletmelere ne ad verilir?

- Tarım işletmesi
- Hayvancılık işletmesi
- Polikültür işletme
- İhtisaslaşmış işletme
- Zirai işletme

8. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de 2011 yılı itibarıyla hayvancılık sektörüne verilen başlıca destek kalemleri arasında **yer almaz**?

- Anaç sığır
- Suni tohumlamadan doğan buzağı
- Aşılama, hastalıklarla mücadele
- Zirai ilaçlama
- Yem bitkisi

9. Türkiye hayvancılığında cumhuriyetten günümüze izlenen politikalar değerlendirildiğinde aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Hayvancılıkta ihtisaslaşmış işletmeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.
- Hayvancılıkta üretim, ıslah, verimlilik vb. konularda çok büyük ilerleme kaydedilmiş, hayvansal ürün üretiminde artış olmuştur.
- Hayvan ve hayvansal ürün üreticilerinin örgütlenmesi önem taşımaktadır.
- Destekleme politikalarının uzun dönemli ve istikrarlı bir hale getirilmesi gerekmektedir.
- Hayvancılık işletmelerinin önemli bir çoğunluğu küçük ölçekte ve irrasyonel yapıda bulunmaktadır.

10. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye hayvancılık sektörünün geliştirilmesi ve rasyonelleşmesinde etkili faktörlerden biri **değildir**?

- İşletme sayılarının artırılarak ölçeklerinin azaltılması
- Devlet desteklerinin artırılması
- Fiyat istikrarını sağlayacak uygulamaların olması
- Mera alanlarının ıslahı ve kaba yem açığının kapatılması
- Sektörün kredi ve finansman ihtiyacının karşılanması

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Hayvancılığın Yeri ve Önemi ile Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Politikaların Tarihsel Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Hayvancılığın Yeri ve Önemi ile Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Politikaların Tarihsel Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Hayvancılığın Yeri ve Önemi ile Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Politikaların Tarihsel Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Hayvancılığın Yeri ve Önemi ile Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Politikaların Tarihsel Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye Hayvancılık Sektöründe Mevcut Durum” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye Hayvancılık Sektöründe Mevcut Durum” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye Hayvancılık Sektöründe Mevcut Durum” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye Hayvancılık Sektöründe Mevcut Durum” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye’de Uygulanan Hayvancılık Politikalarının Sonuçları İtibariyle Değerlendirilmesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise, “Türkiye’de Uygulanan Hayvancılık Politikalarının Sonuçları İtibariyle Değerlendirilmesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Türkiye’de et ve diğer hayvansal ürünlerde, fiyat artışlarının en önemli nedeni üretim yetersizliğidir. Bu kapsamda, son dönemde yaşanan kırmızı et ithalatını doğuran başlıca nedenler arasında; yem ve besi materyali başta olmak üzere girdi fiyatlarının yükselişi, süt fiyatlarındaki istikrarsızlık ve ani fiyat çöküşleri sonrası damızlık hayvanların kesilmesi, sığır ve koyun varlığındaki sayısal azalış, koyun eti fiyatlarındaki artış, kuraklık, küresel ekonomik etkiler, hayvancılık desteklerinin yetersizliği, perakendeci marjlarının yükselişi, izlenen fiyat politikalarının bir sonucu olarak besiciler ve et sanayinin kırmızı ette fiyat yükselişine ilişkin beklentileri ve bekleyişleri sayılabilir.

Toplam üretim ve arzın toplam talebi karşılayamadığı bir ortamda, kısa vadede fiyatları sabit tutmada ithalat, palyatif (geçici) bir önlem olarak başarılı gözükse de, orta ve uzun dönemde sorunu çözmeye yetmediği, kalıcı bir tedbir olmadığı gelinen bu noktada açıkça ortaya çıkmaktadır. Fiyat istikrarını sağlamanın yolu; üretimi arttırmaktır. Bol üretimi sağlamanın yolunun ise; hayvancılık sektörünün, devlet destek ve himayesinde sorunlarının etkin bir biçimde çözümünden geçtiği unutulmamalıdır.

Bu kapsamda, sığır besi işletmeleri için kırmızı et üretiminin artırılmasına dönük destekleme politikaları yeniden gözden geçirilmelidir. Üretim maliyetlerinin dönemsel olarak etkin, sistemli ve bağımsız bir şekilde hesaplanması ile temel fiyat üzerinden müdahale alımlarının yapılmasının karar mercilerince göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye hayvancılığın korunması ve geliştirilmesi amacıyla, ulusal çıkarlar açısından stratejik olarak orta ve uzun dönemde canlı hayvan ile kırmızı et ithalat kararından vazgeçilmesi, süt sığırcılığının desteklenmesi ve süt fiyatlarında istikrarın sağlanması, gümrük vergilerinin artırılması ve ülke genelinde besicilik faaliyetinde üretim maliyetini azaltıcı, verim ve kaliteyi teşvik edici nitelikte ve etkin hayvancılık politikalarının süratle hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Sıra Sizde 2

Bu başarısızlığın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Koyunculuk işletmelerinin yaşam alanı olan meraların tahrip edilmesi ve bu tahribatın önlenmemesi,
- Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında koyunculuğa yönelik ıslah çalışmalarının yeterince ilgi görememesi,
- Yine aynı tarihten itibaren ıslah çalışmaları için sağlanan olanakların sığırcılıkta yoğunlaştırılması olarak özetlenebilir.

Esas itibarıyla, yukarıda üç madde halinde özetlenen nedenlerin tümünün üzerindeki asıl neden, hayvan ıslahı çalışmalarında sağlanan teknik başarıların, üretimi ekonomik kılan akılcı fiyat politikalarıyla desteklenmemesi ve sayısal artışa dönüştürülememesidir. Zira dönem içinde destekleme amacıyla ilan edilen yerli yapağı ve merinos yapağısı arasındaki fiyat farkı merinoslaştırma çabalarını yetiştirici ve üretici açısından cazip hale getirememiştir.

Sıra Sizde 3

Türkiye’de hayvancılığa dayalı sanayinin gelişiminde önemli katkısı bulunan söz konusu KİT’ler (EBK, SEK, Yapağı-Tiftik AŞ gibi) kuruluşlarından özelleştirildikleri zamana kadar yönetsel, teknik, ekonomik, mali ve politik yönden bazı işletme içi ve dışı sorunla iç içe yaşamışlardır. Bu işletmeler ile ilgili sorunların temelinde yatan unsurlar şu şekilde özetlenebilir.

- Yöneticilere yapılan politik baskılar ya da yöneticilerin atanmasında yapılan politik tercihler,
- Aşırı istihdam,
- İşletmelerin kuruluş yeri seçiminde politik faktörlerin ağır basması,
- Düşük kapasite kullanımı,
- Teknolojik güncelleme yapılamayışı,
- Yüksek üretim ve satış maliyetleri,
- Alım faaliyetlerinde kalite-fiyat ilişkisinin kurulamaması,
- Pazarlama ile ilgili sorunlar,
- Hizmet içi eğitime önem verilmemesi,
- Araştırma Geliştirme (AR-GE) çalışmalarının yapılmaması.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aral, S. (1997). **Hayvancılık İşletme Ekonomisi Ders Notları**, Ankara.
- Aral, S., Cevger, Y. (2000). **Türkiye’de Cumhuriyet’ten Günümüze İzlenen Hayvancılık Politikaları**, Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi, 31 Mart-2 Nisan 2000, Ankara.
- Cevger, Y., Sakarya, E. (2006). **Meat Prices and Factors Affecting Them in Turkey**, Turk J Vet Anim Sci, 30(1-2), 1-6.
- DPT (2011). **Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planları**, Ankara.
- FAO (2011). **Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, Hayvancılık İstatistikleri**.
- Seyidoğlu, H. (2002). **Ekonomik Terimler; Ansiklopedik Sözlük**, (3. baskı), İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- TKB (2004). **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, II. Tarım Şurası Sonuç Raporu**, 29 Kasım-1 Aralık 2004, Ankara.
- TÜİK (2010). **Türkiye İstatistik Kurumu, Hayvancılık İstatistikleri**, Ankara.
- TZOB (2011). **Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010**, Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık.

Resim 8.1: Doğu Anadolu Bölgesi’nde çayırda otlayan sığırlara ait bir görüntü.

Resim 8.2: Türkiye’de bir hayvancılık işletmesinin avlusunda dolaşan sığırlar.

